

Ольга Кравченко, д.е.н., професор,
професор кафедри фінансів, обліку і оподаткування
Таврійський державний агротехнологічний університет ім. Дмитра Моторного,
м. Запоріжжя, Україна

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ: НОВІ ЗАДАЧІ І РИЗИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Актуальність дослідження. Фінансова інклюзія є важливим фактором забезпечення сталого розвитку, оскільки сприяє економічній активності та соціальній рівності. Доступ до фінансових послуг, таких як банківські рахунки, кредити та страхування, стимулює економічне зростання. Водночас підвищена фінансова доступність сприяє зменшенню рівня бідності та соціальної нерівності, створюючи сприятливі умови для інвестицій у освіту та охорону здоров'я.

Згідно з оцінками Світового банку, рівень фінансової інклюзії в Україні у 2021 році становив 84%, що на 11 процентних пунктів менше, ніж встановлений цільовий показник у 95%. Повномасштабне вторгнення призвело до значного скорочення мережі банківських установ та банкоматів, що було зумовлено фізичним знищенням інфраструктури, зупиненням діяльності окремих відділень через втрату рентабельності, а також перебоями у зв'язку та постачанні електроенергії [1]. У 2022 році загальна кількість закритих банківських відділень склала 1349, що спричинило підвищене навантаження на ті установи, які продовжували працювати. Згодом тенденція до скорочення банківської мережі сповільнилася, однак рівень доступності фінансових послуг залишається недостатнім. Для забезпечення громадян України базовими фінансовими продуктами, такими як операції з готівкою, валютно-обмінні транзакції, платіжні послуги, накопичення коштів та кредитування, необхідним є подальший розвиток механізмів фінансової інклюзії по всій території країни. Це також передбачає вивчення нових задач, що виникають у сучасних умовах, а також ризиків.

Фінансова інклюзія передбачає забезпечення широкого доступу фізичних та юридичних осіб до фінансових послуг, які відповідають їхнім потребам і надаються відповідально та стабільно. До таких послуг належать транзакції, платіжні операції, збереження коштів, кредитування та страхування [2]. Цифрові технології виступають ключовим чинником розширення фінансової інтеграції. Як демонструє звіт МВФ, навіть у країнах зі зниженим рівнем фінансової активності цифрові фінансові сервіси сприяють не лише її відновленню, а й подальшому зміцненню [3].

Фінансова система постійно змінюється, адаптуючись до глобальних викликів, що виникають у суспільстві. У 2020 році фінансові ринки зазнали значного стресу через пандемію COVID-19, що виявило існуючі проблеми та стимулювало пошук нових фінансових механізмів.

Одним із ключових процесів фінансової інклюзії є активна цифровізація, яка змінює підходи до роботи з клієнтами, принципи надання фінансових послуг та обсяги транзакцій. Ця цифрова трансформація охоплює всі сфери суспільного життя. Ще одним важливим трендом є екосистемна трансформація, що передбачає комплексний підхід до обслуговування клієнтів, включаючи як фінансові, так і нефінансові послуги, що робить компанії більш конкурентоспроможними та поступово витісняє традиційні моделі ринкової діяльності. Фінансова інклюзія відіграє важливу роль не лише на індивідуальному рівні (у доступі до депозитів, кредитування, відкриття рахунків чи здійснення переказів), але і в розвитку фінансового ринку загалом, стимулюючи його розширення.

Фінансова інклюзія не завжди слугує інтересам широких верств населення, а часто орієнтується на вузьке коло представників глобальної економічної та фінансової еліти. Для підтримки їхньої діяльності створюються умови, що забезпечують фінансову залежність ринкових суб'єктів в результаті запровадження безготівкових розрахунків, трансферне державне фінансування лише через механізми фінансової інклюзії, розвиток мобільного банкінгу та мікрофінансування для малозабезпечених груп у контексті зростаючих соціальних проблем.

Бар'єри фінансової інклюзії можна розглядати як сукупність чинників, що перешкоджають її розширенню та негативно впливають на доступність фінансових послуг у конкретних соціально-економічних умовах. Найбільш суттєвими є наступні:

(1) соціальні бар'єри, які проявляються у нерозвиненості соціальних можливостей звичайних людей та осіб з обмеженими можливостями, обмежені можливості сільських жителів у доступі до інтернету, низькій соціальній та фінансовій грамотності, низькому рівні довіри до фінансових інститутів з боку людей похилого віку, зростанні шахрайства, відтоку висококваліфікованих фахівців;

(2) правові бар'єри, які проявляються у нерозвиненості нормативно-правової бази щодо фінансових інститутів для осіб з обмеженими можливостями, відсутності офіційної статистики з питань фінансової інклюзії на рівні регіонів;

(3) екологічні бар'єри, які виражається у прагненні, з одного боку, знизити несприятливий вплив людини на довкілля і, з іншого – одночасно одержанні доходів від виробництва, необхідності враховувати екологічні вимоги у діяльності людини, формування «ощадливого виробництва».

Ці бар'єри не є вичерпними, оскільки в умовах нестабільності можуть виникати нові чинники, що впливають на формування додаткових обмежень. При цьому не всі бар'єри піддаються безпосередньому впливу.

Можна виділити інституційні ризики широкого впровадження фінансової інклюзії, зокрема в Україні. Так, основним довгостроковим інституційним ризиком глобальної фінансової інклюзії та переходу до безготівкових розрахунків є поступова втрата фінансової автономії ринковими суб'єктами в

умовах зростаючої економічної та соціальної невизначеності, а також загострення проблеми бідності. Зниження рівня доходів, нестабільність політичного та економічного середовища, а також кризові явища, пов'язані з пандеміями, все частіше призводять до зниження довіри ринкових суб'єктів у власні економічні можливості. Це формує тенденцію до залежності від зовнішньої фінансової підтримки з боку держави чи банківського сектору, яка поступово стає невід'ємним елементом економічної системи, витісняючи альтернативні механізми забезпечення соціальної стійкості та фінансової мобільності через власні доходи.

Фінансова інклюзія продовжує активно розвиватися, і на сучасному етапі сформовано стратегічний напрям на створення єдиних державних фінансових систем, які регулюють і контролюють рух фінансових потоків у межах національного економічного простору. В таких умовах очікується значне посилення механізмів нагляду та регуляторного контролю як на національному, так і на міжнародному рівнях, а також розширення програм фінансової грамотності для всіх верств населення, включаючи дітей. Це має сприяти формуванню фінансової толерантності та зниженню спротиву до обмеження фінансової автономії. При цьому, приймаючи умови зменшення фінансової свободи, малозабезпечені ринкові суб'єкти сподіваються на отримання довгострокових преференцій, зокрема підтримку їхньої фінансової діяльності з боку державних структур і фінансових організацій, що може забезпечити їм більшу стабільність та доступ до основних фінансових ресурсів.

Висновки. Отже, фінансова інклюзія є важливим елементом сталого розвитку, сприяючи економічній стабільності, соціальній рівності та зниженню рівня бідності. Вона забезпечує доступність фінансових послуг для широких верств населення та бізнесу, що стимулює економічне зростання та фінансову мобільність. Впровадження фінансової інклюзії має і ризики, зокрема можливість формування фінансової залежності від державних структур і банківських установ, що може обмежувати автономію ринкових суб'єктів. Незважаючи на ці виклики, фінансова інклюзія залишається важливим інструментом економічного розвитку, особливо в умовах цифрової трансформації та інтеграції у міжнародний фінансовий простір. Її ефективне впровадження потребує стратегічного підходу, що враховує як можливості зростання, так і потенційні ризики для фінансової стабільності.

Список використаних джерел

1. Національний банк України. Національний банк України представив плани запровадження нового типу фінансової установи – банку фінансової інклюзії. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/>.
2. World Bank Group. Poverty. 2020. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>.
3. International Monetary Fund. Sahay, R., Allmen U. E. et al. The promise of fintech: financial inclusion in the post COVID-19 Era. 2020. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Departmental-Papers-Policy-Papers/Issues/2020/06/29/The-Promise-of-Fintech-Financial-Inclusion-in-the-Post-COVID-19-Era-48623>.